

Ks. Waldemar Gliński, *Reformy kształcenia duchowieństwa diecezjalnego w Królestwie Polskim w latach 1815–1837*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 2009, ss. 338

Publikacja ks. Waldemara Glińskiego stanowi bardzo cenne uzupełnienie historii Kościoła rzymskokatolickiego, dziejów oświaty i historii Polski na terenie zachodniej części zaboru rosyjskiego (Królestwo Polskie) w 1. połowie XIX w. Obok Uniwersytetu Warszawskiego, Szkoły Politechnicznej w Warszawie, Instytutu Agronomii na Marymoncie, Szkoły Górnictwa w Kielcach, to Seminarium Główne, a następnie Akademia Duchowna w Warszawie dawały możliwość uzyskania wyższego wykształcenia i zdobycia wysokich kwalifikacji w danej dziedzinie na terenie Królestwa Polskiego. Po upadku powstania listopadowego Seminarium, a od roku 1837 Akademia Duchowna była przez długie lata jedyną wyższą uczelnią na terenie zaboru rosyjskiego. Doświadczenia z badanego okresu miały bardzo duże znaczenie dla funkcjonującego współcześnie modelu seminariów diecezjalnych. Były to czasy, w których tradycja ścierała się silnie z nowymi prądami liberalno-oświeceniowymi. Ukazanie bardzo ważnego posłannictwa Kościoła rzymskokatolickiego na ziemiach polskich, jakim było kształcenie przyszłych księży w warunkach niewoli narodowej, nie należało do zadań łatwych. Autor przedstawił badany problem na szerokim tle ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej ziem polskich i Europy.

Za przykład bagatelizowania znaczenia, a tym samym zaniechania przedstawienia systemu kształcenia i dziejów seminariów duchownych może posłużyć opinia Stanisława Kota, autora *Historii wychowania*. Opisując szkolnictwo specjalne w XIX w., zwrócił on uwagę na zmiany społeczno-gospodarcze i niewystarczające wykształcenie, które można było uzyskać w tradycyjnym systemie kształcenia (ogólnokształcące szkoły elementarne, średnie i uniwersyteckie). Stąd wynikała potrzeba uzyskania odrębnego, praktycznego wykształcenia w zorganizowanej szkole. Za tego typu szkoły Kot uznał np. „seminaria teologiczne”, ale jak stwierdził „Takie szkoły można jednakże pominąć w zarysie historycznym ogólnego wychowania jako zbyt specjalne, poświęcone jednej grupie zawodowej”¹.

¹ S. Kot, *Historia wychowania*, t. II. *Wychowanie nowoczesne. Od połowy wieku XVIII do współczesnej doby*, wydanie trzecie (według wydania drugiego z roku 1934), Warszawa 1996, s. 187.

Analizowana w książce ks. Glińskiego kwestia reformy kształcenia duchowieństwa diecezjalnego w Królestwie Polskim została omówiona w sześciu rozdziałach. Rozdział pierwszy, przedstawia sytuację seminariów duchownych Królestwa w początkach jego istnienia i omawia poziom kształcenia w powyższych seminariach. W rozdziale drugim, *Propozycje zmian systemu kształcenia w seminariach diecezjalnych*, ukazano koncepcje reform ze strony władz państwowych i reprezentantów Kościoła. Podkreślono wszystkie sposoby zmierzające do umożliwienia państwu ingerencji już na poziomie rekrutacji do seminariów duchownych.

Z uwagi na znaczenie Wydziału Teologicznego Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego dla systemu kształcenia teologicznego osób duchownych, trzeci rozdział poświęcono właśnie temu Wydziałowi. Przy analizie zagadnienia uwzględniono m. in. program kształcenia, sylwetki profesorów, wykładowców, a także studentów. Zwrócono uwagę na ich zaangażowanie nie tylko naukowe i kościelne, ale też patriotyczne oraz społeczne.

Ostatnie trzy rozdziały dotyczą Seminarium Głównego Warszawskiego. Rozdział czwarty – *Powstanie Seminarium Głównego Warszawskiego, jego wyposażenie i fundusze*, opisuje powstanie uczelni i źródła jej finansowania. Dla każdej instytucji ważnym elementem jest odpowiednia lokalizacja. I tego typu problematyka znalazła swoje miejsce w jednym z podrozdziałów opracowania. W rozdziale piątym, w sposób wyczerpujący scharakteryzowano jedną z najważniejszych kwestii analizowanych w pracy: realizowany program kształcenia oraz sylwetki wykładowców i kleryków, a w ostatnim – szóstym – omówiono przyczyny zamknięcia Seminarium Głównego i okoliczności powołania Akademii Duchownej Warszawskiej.

Pracę wzbogacają dwa aneksy. Pierwszy przedstawia strukturę przychodów i wydatków Seminarium Głównego w Warszawie (1827 r.), drugi – jego wyposażenie w 1831 r. Ponadto dla dokładniejszego zobrazowania tematu przygotowano 16 tabel i 10 ilustracji. Doskonałym pomysłem było zamieszczenie w przypisach biogramów ważniejszych postaci, oczywiście pomijając biogramy osób powszechnie znanych (panujących władców, papieży). Na końcu książki, obok aneksów, znajduje się wykaz skrótów, bibliografia, indeks osób oraz krótkie streszczenie w języku angielskim.

Chronologicznie opracowanie obejmuje lata 1815–1837. W okresie tym podjęto próby zaprowadzenia nowego programu kształcenia w seminariach duchownych, powołano Wydział Teologiczny na Królewskim Uniwersytecie Warszawskim, a następnie Seminarium Główne i Akademię Duchowną w Warszawie. Podczas prezentacji tematu zastosowano metody indukcyjną i statystyczną.

Przy opracowaniu badanego tematu wykorzystano ponad 200 publikacji, ale to nie one stały się zasadniczą podstawą pracy, a źródła zarówno archiwalne, jak i drukowane. Materiały archiwalne pochodziły z archiwów państwowych i kościelnych, głównie z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie

i Archiwum Archidiecezjalnego Warszawskiego. Dużo cennych informacji dostarczyły źródła drukowane. W celu poszerzenia wiadomości autor nie pominął ukazującej się wówczas prasy.

W kwestiach merytorycznych praca ks. Glińskiego nie budzi żadnych zastrzeżeń. Solidnie zebrany materiał, logiczny układ rozdziałów, które w sposób bardzo ciekawy i profesjonalny pod względem naukowym prezentują problem badawczy. Dogłębna, rzetelna analiza to bardzo ważny i mocny atut recenzowanej książki.

W trakcie lektury opracowania można zwrócić uwagę na jedynie kilka drobnych błędów. Pisząc o kształceniu duchowieństwa unickiego w dawnej Rzeczypospolitej w okresie przedrozbiorowym, pominięto kilka publikacji, które jednak nie wpłynęłyby w sposób zasadniczy na poruszane problemy². (np. W. Bobryk, *Duchowieństwo unickie diecezji chełmskiej w XVIII wieku*, Lublin 2005; H. Dyła, *Kościół unicki na ziemiach Rzeczypospolitej 1596–1918*, „Przegląd Wschodni” 1992/1993, s. 257–287; S. Piech, *Formacja alumnów w Królewskim Grecko-katolickim Seminarium Duchownym w Wiedniu (1775–1784)*, [w:] *Introibo ab altare Dei. Księdzu Profesorowi Stefanowi Koperkowi z okazji 70-lecia urodzin i 45-lecia kapłaństwa*, Kraków 2008, s. 971–987).

W wykazie studentów Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego nie podano przynależności diecezjalnej studentów: Józefa Kozłowskiego, Jakuba Terleckiego i Piotra Barczewskiego. Prawdopodobnie tych informacji nie było w źródłach lub nastąpiła pomyłka techniczna ze strony autora pracy³.

W rozdziale piątym brakuje biogramu pierwszego rektora Seminarium Głównego w Warszawie – ks. Antoniego Żółtowskiego oraz prowizora Seminarium ks. Karola Jestercheima. Ksiądz Żółtowski bardzo krótko sprawował swoją funkcję i zastąpiony został przez ks. Jana Onoszko, lecz jego krótka notka biograficzna na pewno byłaby przydatna. W tym przypadku trzeba oczywiście uwzględnić fakt, że opracowania – różnego rodzaju słowniki i materiały źródłowe – nie zawsze pozwalają na sporządzenie takiego biogramu.

W wykazie alumnów Seminarium Głównego nie podano przynależności diecezjalnej 14 kleryków. Tak samo jak w przypadku studentów Wydziału Teologicznego UW nie wiemy, gdzie leży przyczyna – wynika z braku tego typu danych w źródłach czy też jest to pomyłka techniczna autora. Można przypuszczać, że była to raczej sprawa źródeł, a wówczas powinno się zastosować odpowiedni znaczek informujący czytelnika o niewystępowaniu tego typu informacji w analizowanym materiale źródłowym⁴.

Na stronie 217 znajduje się bardzo interesująca informacja o genezie urzędu spirytualnego w seminariach duchownych, powołanego dzięki reformatorskiej

² Ks. W. Gliński, *Reformy kształcenia duchowieństwa diecezjalnego w Królestwie Polskim w latach 1815–1837*, Łódź 2009, s. 54–55.

³ Tamże, s. 161–162.

⁴ Tamże, s. 239–241.

działalności Jakuba Frinta. Przy okazji omawianej sprawy warto byłoby wspomnieć o dziełach napisanych przez Frinta: *Bemerkungen über die intellectuelle und moralische Bildung der heranwachsenden Kleriker über ihre Fortsetzung bei wirklichen Seelsorgen*, Wien und Triest 1812; *Darstellung der Höheren Bildungsanstalt für Weltpriester zum h. Augustin in Wien, nach ihrem Zwecke sowohl als nach ihrer Verfassung. Ein Seitenstück zu der Abhandlung über die intellectuelle und moralische Bildung der Kleriker*, Wien 1817.

W rozdziale ostatnim, poświęconym likwidacji Seminarium Głównego i utworzeniu Akademii Duchownej w Warszawie, autor oparł się głównie na pracy ks. Adolfa Pleszczyńskiego⁵, a pominął monografię Ryszarda Żmudy, *Działalność dydaktyczna i pisarska profesorów i wychowawców Warszawskiej Akademii Duchownej 1837–1867*, Warszawa 1979.

Jak wcześniej wspomniano, w całym opracowaniu ks. Glińskiego znajduje się 16 tabel i 10 ilustracji, które w znakomity sposób ubogacają pracę. Dla jeszcze większej komunikatywności warto tabele ponumerować i pod nimi umieścić źródło, z którego pochodzą dane informacje. W takiej sytuacji na końcu publikacji byłby także zamieszczony wykaz wszystkich tabel. Podobnie można postąpić z ilustracjami.

Wszystkie powyższe uwagi mają charakter trzecio-, a nawet czwartorzędny, w najmniejszym nawet stopniu nie rzutują na jakości książki ks. Waldemara Glińskiego, która jest wyjątkowo cennym opracowaniem, nie tylko rzucającym szersze światło na dzieje Kościoła katolickiego, ale i oświaty oraz na życie społeczno-polityczne Królestwa Polskiego w 1. połowie XIX w.

Dariusz Klemantowicz

⁵ A. Pleszczyński, *Dzieje Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej. Ze źródeł drukowanych i wspomnień jej wychowalców zebrane*, Warszawa 1907.